

Оригинални научни рад

UDK 338.124.4(495)

DOI 10.7251/SVR1511104Z

ЕКОНОМСКА КРИЗА У ГРЧКОЈ

Мр Никола Жарковић¹

Агенција за банкарство Републике Српске

Апстракт: Дубока економска криза у којој се налази Грчка представља најдрастичнији примјер земље у кризи са свим негативним посљедицама на све сфере живота и рада. Она није само производ фискалне неодговорности земље, већ и бројних унутрашњих и спољних фактора попут велике зависности од страног капитала, велике ослоњености на услужни сектор, ниске конкурентности привреде и слабости Европске уније да се правовремено, на прави начин и правим мјерама бори са асиметричним кретањима и дубоким кризама у земљама чланицама. Криза је довела, у свом дугом временском трајању од скоро једне деценије, до пада бруто домаћег производа, индустријске производње, инвестиција, запослености, кредитне активности банака, директних страних инвестиција, као и раста буџетског дефицита и јавног дуга. Проблем великог јавног дуга Грчке није само проблем грчке владе, већ и влада и банака Француске, Велике Британије и Њемачке које су, у периоду експанзије и похлепе за зарадама, биле највећи кредитори грчком приватном и јавном сектору. Досадашњи пакети финансијске помоћи праћени мјерама штедње не само да нису дали жељене резултате, већ су земљу гурнули у даљњу рецесију, а рецесија, у нова задуживања. Нема гаранција да ће и трећи пакет финансијске помоћи бити успјешан. Без значајнијег отписа дугова од стране кредитора и економских мјера које ће подстицати грчки економски раст, Грчка не може изаћи из кризе. Излазак из кризе ће бити дуг, тежак и неизвјестан процес.

Кључне ријечи: *економска криза, бруто домаћи производ, индустријска производња, инвестиције, незапосленост, буџетски биланс, биланс текућег рачуна, кредитна активност банака, стране директне инвестиције, пакети финансијске помоћи.*

УВОД

Грчку често називају „Ахилова пета Европске уније“. Случај Грчке је актуелан још од увођења евра 1999. године и њеног накнадног укључивања у круг земаља које су испуниле услове за улазак у Европску монетарну унију. Иако се сумњало у истинитост њених економских података, Грчкој је одобрен статус чланице Европске монетарне уније 2001. године. Разлог прикључења Грчке био је да се што већи број земаља чланица Европске уније укључи у

¹ Magistar ekonomskih nauka

пројекат монетарне интеграције. У Грчкој је постојала политичка и јавна подршка за тај пројекат. Један од важних мотива којим се Грчка водила приликом уласка у Европску монетарну унију (ЕМУ) је обезбијеђење јефтиних извора финансирања, јер су обвезнице деноминоване у еврима биле привлачније за инвеститоре него обвезнице деноминоване у грчкој националној валути – драхмама. Тиме се Грчка одрекла вођења дискреционе монетарне политике јер је прије уласка у ЕМУ, грчка национална валута била нестабилна, односно није уживала веће повјерење.

Често се поставља питање да ли је донесена исправна одлука када је Грчка прикључена ЕМУ 2001. године, с обзиром да није испуњавала кључне критеријуме конвергенције. Ово питање добија на важности када се сагледа чињеница да је у вријеме приступања Грчке ЕМУ, дошло до буџетског скандала Грчке.² Послије уласка Грчке у еврозону, институције Европске уније и Европске централне банке утврдиле су да подаци Грчке о буџетском дефициту нису тачни. Утврђено је да постоји обмана од стране грчких власти у исказивању мањих буџетских дефицита. Европска унија тада није казнила Грчку, већ јој је дала рок за сређивање јавних финансија и могућност да до 2011. године јавни дуг смањи. Многе земље Европске уније дефинисане критеријуме нису стриктно поштовале, али сазнање 2009. године да је грчки буџетски дефицит достигао вриједност од 15,7%, а јавни дуг 129,7% БДП-а, забринуо је Унију и њене институције.

Грчка је била у лошој економској позицији и прије кризе. Rogofoff, професор на Харварду, у једном чланку назвао је Грчку „*серијски неплатиша*“³ (енг. *serial defaulter*).

Према његовим ријечима, „од кад је успостављена модерна Грчка 1830. године, влада је често била у немогућности да отплати своје обавезе скоро сваке друге године и прошла је кроз пет великих дужничких криза за мање од 200 година“.⁴ Иако је грчка привреда доживјела експанзију због огромног прилива страног капитала уз ниске каматне стопе послје увођења евра, Грчка је наставила са прекомјерном потрошњом у јавном сектору, посебно на плате и пензије.⁵ “Ниже каматне стопе су омогућиле грчкој влади да рефинансира дугове по много прихватљивијим условима, што је довело до пада трошкова камата у односу на БДП за 6,5 процентних

² Поповић Горан (2009). *Економија Европске уније*. Бања Лука: Економски факултет. стр. 302.

³ Elliot Larry (2010). *Greece's Financial Crisis puts the Future of the Euro in Question*. The Guardian. Преузето 30.08.2014. године са www.guardian.co.uk/business/2010/feb/07/greece-fiscalcrisis-european-union-euro.

⁴ Ibidem, стр. 10.

⁵ The Economist (2010). *A Very European Crisis*. Преузето 10.09.2014. г. са http://www.economist.com/node/15452594?story_id=15452594.

поена у деценији послје 1995. године. Потцјењивање кредитног ризика током кредитне експанзије омогућило је Грчкој олакшан приступ дугорочном задуживању. Ниже каматне стопе су такође подстакле разметање у потрошњи. Привреда је расла просјечно 4% годишње до 2008. године.⁶ Као посљедица прекомјерне потрошње, јавни сектор Грчке је растао убрзано у периоду 2000–2009. године, али та потрошња није била у потпуности финансирана из наплаћених државних прихода. Укупна јавна потрошња у 2009. години је износила 50,4% БДП-а, док су државни приходи износили 36,9%. Осим тога, државни приходи су, посматрани као проценат БДП-а, од 2000. године константно били нижи од јавне потрошње.

Проблем грчког дуга ескалирао је заједно са сличним проблемом у већини европских држава у октобру 2008. године. Тада је почео нагли раст каматних стопа на задуживање већине европских земаља. Повјерење инвеститора у грчке хартије од вриједности је опадало. Грчка није била у могућности да измирује обавезе према повјериоцима, нити да се задужује по повољним условима на међународном финансијском тржишту, као што је могла раније.

1. УЗРОЦИ КРИЗЕ У ГРЧКОЈ

Бројни су узроци који су довели до економске кризе у Грчкој. Узроци кризе у Грчкој се могу подијелити у двије категорије, односно на домаће узроке и међународне узроке.⁷ Под узроцима грчке кризе који су настали у њеним оквирима, наводи се висока јавна потрошња грчке владе, слаба наплата пореза, те структурне ригидности грчке привреде. С друге стране, узроци грчке кризе који потичу изван њених граница су олакшан приступ међународном тржишту капитала и финансијским средствима по ниским каматним стопама послје увођења евра, слабо провођење правила Европске уније који се односе на јавни дуг и буџетски дефицит, што је довело до тога да Грчка акумулира велики ниво спољног дуга.

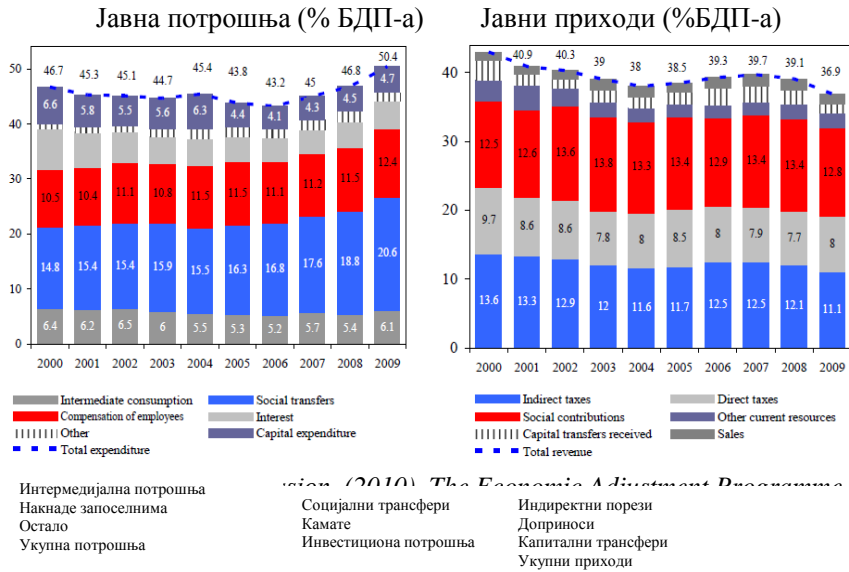
Грчка је трошила изнад својих могућности, њена потрошња је била већа од њених прихода.

На графикону број 1, може се уочити да је највећи дио јавне потрошње одлазио на социјалне трансфере у износу 15–20% БДП-а и на плате запосленима у јавном сектору у износу 10–12% БДП-а. Од 2007. године јавна потрошња биљежи раст, а јавни приходи биљеже пад. Током цијелог посматраног периода, јавни расходи су били већи од јавних прихода.

⁶ Ibidem.

⁷ Batrâncea Ioan, Batrâncea Maria, Nichita Ramona-Anca (2011). *The financial crisis and its implications on the public deficit of the EU countries*. Annals of Faculty of Economics. Oradea: Faculty of Economics. стр. 271. Преузето 2014. године са <http://anale.steconomeuoradea.ro/volume/2011/special/021.pdf>.

Графикон 1: Јавна потрошња и јавни приходи, проценат БДП-а Грчке

Високи јавни трошкови су присутни због глобалне администрације, услова за пензионисање, корупције и недовољне контроле државне потрошње. Плате у јавном сектору Грчке повећане су за 50% од 1999. до 2007. године, што је далеко брже од већине осталих земаља еврозоне.⁸ Грчка је у последњој деценији улагала у низ капиталних пројеката у инфраструктури, образовању и другим секторима који су додатно повећали јавну потрошњу. Олимпијске игре у Атини коштале су скоро 11 милијарди долара, што је било двоструко више од првобитно планираног и повећало је јавни дуг. Међутим, прекорачење буџета Олимпијских игара није имало утицај на појаву кризе, како су многи представници грчке власти изјављивали, јер су трошкови Олимпијских игара били далеко мањи у односу на дефицит Грчке. „Олимпијске игре се често спомињу као метафора за оно што је економски лоше у Грчкој.“⁹

Осим високе јавне потрошње, проблем је постојао и у наплати пореских и других државних прихода, посебно од богатијих слојева друштва. Фискални приходи су у БДП-у учествовали са мање од 40%. С друге стране, осим слабе наплате јавних прихода, проблем високе јавне потрошње још више долази до изражаја. Јавна потрошња Грчке у 2000. години износила је 46,7% БДП-а, док је у 2009. години достигла највећу вредност у посматраном периоду од 50,4 БДП-а.

⁸ BBC (2012). *Eurozone crisis explained*. Преузето 05.09.2014. године са <http://www.bbc.com/news/business-13798000>.

⁹ The Economic Times (2010). *Did the 2004 Olympics Spark the Greek Financial Crisis?* Преузето 29.08.2014. године са <http://economictimes.indiatimes.com/news/international-business/Did-2004-Olympics-spark-Greek-financial-crisis/articleshow/6009043.cms>.

Сљедећи проблем Грчке је велика пореска евазија. Утаје пореза у Грчкој биле су на изузетно високом нивоу. Око једне трећине радне снаге Грчке су предузетници, трговци који често у својим пореским пријавама исказују мању зараду од стварне, смањујући тако пореску основицу и пореске приходе државе.

Проблем грчке привреде, који је уједно и један од узрочника кризе отежао је њено лакше превазилажење због ниске конкурентности грчке привреде. Након што је Грчка постала саставни дио еврозоне, константно је имала ниску конкурентност економије у односу на трговинске партнере, углавном због ниске продуктивности и превисоких надница, нарочито у јавном сектору. Наднице у Грчкој су расле по просјечној годишњој стопи од 5% од периода када је Грчка увела евро као званичну валуту. У истом раздобљу, извоз у најважније трговинске партнере растао је по стопи од 3,8%, што је двоструко мање од увоза из кључних трговинских партнера. Због релативно високог јединичног трошка рада, грчки извоз је постајао све мање конкурентан, јер је јединични трошак рада, као однос номиналне плате и продуктивности рада, растао.

Због ниске конкурентности, Грчка није могла остварити већи извоз, чиме би смањила дефицит платног биланса и тако побољшала јавне финансије. Дефицит текућег рачуна грчког платног биланса био је највиши у еврозони.¹⁰ Грчка има слабе могућности да своје производе извози на тржиште Европске уније, јер су њени производи знатно скупљи. С друге стране, извозна предузећа из Грчке суочавала су се са потешкоћама у пласману својих производа и изван Европске уније, јер је апресирани евро чинио њихове производе скупљим. С обзиром на то да Грчка није имала своју монетарну политику јер је чланица еврозоне, није могла девалвацијом своје валуте повећати конкурентност производа и тако стимулисати извоз.

Након слома финансијског тржишта 2008. године, који се пренио и на реални сектор, погоршали су се и услови за обављање привредних активности у Грчкој. Зависност од финансијских средстава са међународног тржишта капитала учинила је Грчку осјетљивом на промјене у повјерењу инвеститора. Управо је то повјерење значајно уздрмано у септембру 2009. године када је новоизабрана грчка влада ревидирала процијењени дефицит буџета са 3,7% на 12,7% БДП-а.¹¹ Инвеститори су изгубили повјерење у способност Грчке да отплати доспјеле обавезе по основу спољног дуга који је само за 2009. годину износио 72 милијарде долара.¹²

¹⁰ Fotopoulos Takis (2009). *A systemic crisis in Greece*. The International Journal of Inclusive Democracy Vol. 5.

¹¹ European Commission (2010). *European Commission Report of Greek Government Deficit and Debt Statistics*. Преузето 28.08.2014. године са <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC0001>.

¹² Nelson, R. M., Belkin, P., Mix, D. E. (2010). *Greece's Debt Crisis: Overview, Policy, Responses, and Implications*. Washington: Congressional research service. Преузето 29.09.2014. године са <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R41167.pdf>.

Америчка рејтинг агенција Standard & Poor's (S&P) снизила је рејтинг државних обвезница Грчке са „БББ+“ на „ББ+“ и тиме погоршала бројне проблеме грчке привреде. „Процјена агенције S&P била је да би повјериоци у случају реструктурирања грчког дуга могли добити само 30–50% од номиналне вриједности обвезница.“¹³ То је подстакло власнике грчких обвезница да их што прије продају. Пад повјерења инвеститора, уз све наведене узроке, повећао је кризу. Послије снижења рејтинга, стање у Грчкој се још више погоршало.

2. УТИЦАЈ КРИЗЕ НА ПРИВРЕДУ ГРЧКЕ

Проблеми који су задесили Грчку представљају најдрастичнији примјер негативних ефеката кризе на финансијску и економску стабилност једне земље, са одразом на финансијски сектор, привреду и јавне финансије.

Табела 1: Макроекономски показатељи Грчке 2006–2013. године (у %)

ПОКАЗАТЕЉ	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Реалан раст БДП-а	5.5	3.5	-0.2	-3.1	-4.9	-7.1	-7	-3.9
Стопа инфлације	3.3	3	4.2	1.3	4.7	3.1	1	-0.9
Стопа незапослено	9.0	8.4	7.8	9.6	12.7	17.9	24.5	27.5
Биланс тек. рачуна / БДП	-11.4	-14.6	-14.9	-11.2	-10.1	-9.9	-2.4	0.7
Буџетски биланс/БДП	-5.7	-6.5	-9.8	-15.7	-10.9	-9.6	-8.9	-12.7
Јавни дуг/БДП	106.1	107.4	112.9	129.7	148.3	170.3	157.2	175.1
Стране дир. инвестиције (у мил. евра)	4.269	1.547	3.070	1.754	249	822	1.354	1.933
Стопа раста кредита у приватном сектору ¹⁴	20.6	19.9	19.3	6.1	0.6	-2.5	-6.9	-5.5
Раст извоза роба и услуга ¹⁵	4.31	7.12	1.66	-19.42	5.19	0.33	-1.73	1.80
Раст индуст. производње	0.8	2.3	-4.2	-9.2	-6.6	-5.9	-2.1	-3.2

Извор: Eurostat, август 2014. године.

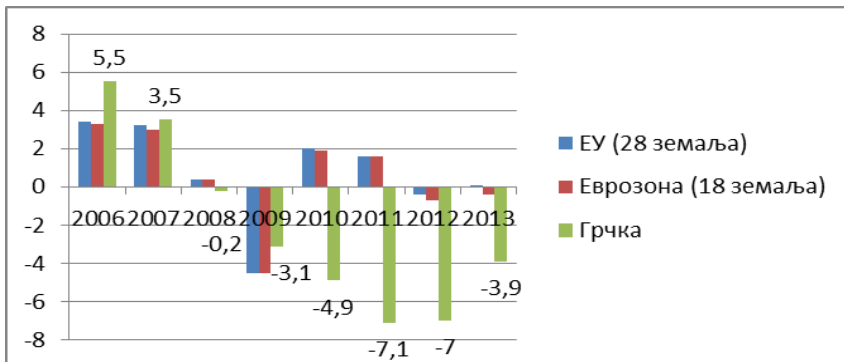
¹³ Бабић Мате (2011). *Криза евра 2010*. Обновљени живот Vol. 66., No. 2. Преузето 17.08.2014. године са <http://hrcak.srce.hr/67993>.

¹⁴ Банка за међународна поравнања <http://www.bis.org/statistics/credtopriv.htm>. Приступљено 18.08.2014. године.

¹⁵ Свјетска банка <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.KD.ZG>. Приступљено 20.08.2014. године.

Анализирајући макроекономске показатеље Грчке, може се закључити да је привреда Грчке по свим показатељима претрпјела негативне посљедице кризе. Иако је у периоду прије настанка глобалне економске кризе биљежила пад неких од наведених показатеља, стање је знатно погоршано од 2010. године, када је Грчка ушла у дужничку кризу.

Графикон 2: Реалан раст бруто домаћег производа Грчке у периоду 2006–2013. године

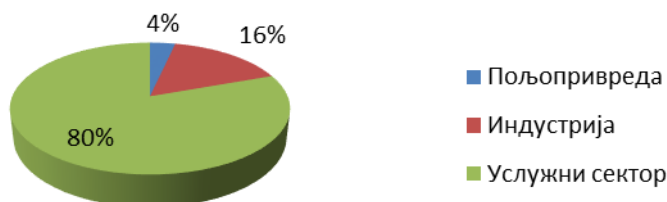
Од почетка глобалне економске кризе 2008. године, привредна активност у Грчкој биљежи негативне стопе раста. Криза се са финансијског тржишта брзо проширила на привреду Грчке, с обзиром на то да је Грчка била високо зависна од кретања на међународним финансијским тржиштима. Када је Грчка ушла у дужничку кризу, у 2010. години БДП је биљежио пад од 4,9%. У 2011. години, БДП Грчке је забиљежио највећи пад у посматраном периоду од 7,1% на годишњем нивоу, великим дијелом због мјера штедње уведених у покушају борбе са великим јавним дугом и буџетским дефицитом. Контракција је резултат значајног пада домаће потрошње, који је посљедица раста незапослености и смањења надница, смањења извоза, због пада потрошње у осталим земљама под утицајем кризе и због пада конкурентности грчких производа. Највећи дио програма финансијске помоћи Грчкој је донесен током 2010. и 2011. год., што доводи до постепеног опоравка грчке привреде после 2011. године.

Графикон 3: Упоредни приказ секторске структуре БДП-а Грчке у 2007. и 2012. години.

Секторска структура БДП-а Грчке у 2007.

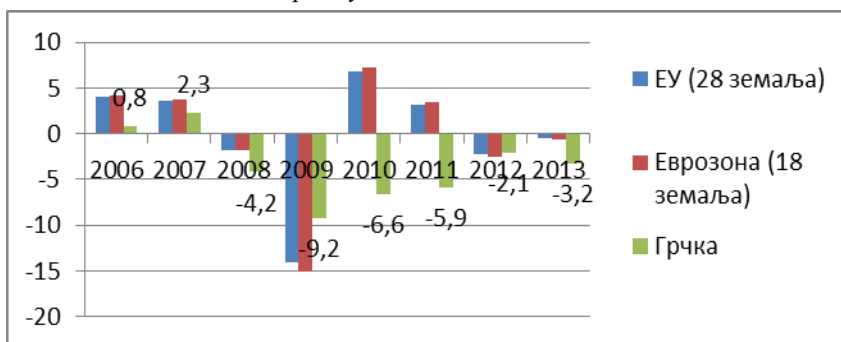
Секторска структура БДП-а Грчке у 2012. години

Извор: Central Intelligence Agencies. The World Factbook 2007. The World Factbook 2012. Август 2014. године. (Приказ аутора).

Посматрајући секторску структуру БДП-а Грчке, може се боље разумјети рањивост грчке привреде на кризу. Прије избијања глобалне економске кризе, привреда Грчке се највећим дијелом заснивала на услужном сектору, који је у 2007. години имао учешће у БДП-у од 72%. Индустрија је 2007. године у БДП-у Грчке учествовала са 24%, док се преосталих 4% односило на пољопривреду. Након преношења глобалне економске кризе и на грчку привреду, те избијањем грчке дужничке кризе, секторска структура БДП-а Грчке се значајно промијенила. Дошло је до повећања удјела услужног сектора са 72% из 2007. године на 80% у 2012. години. Док је пољопривреда задржала стопу учешћа из 2007. године од 4%, сектор индустрије је смањио учешће са 24% у 2007. години на 16% БДП-а у 2012. години.

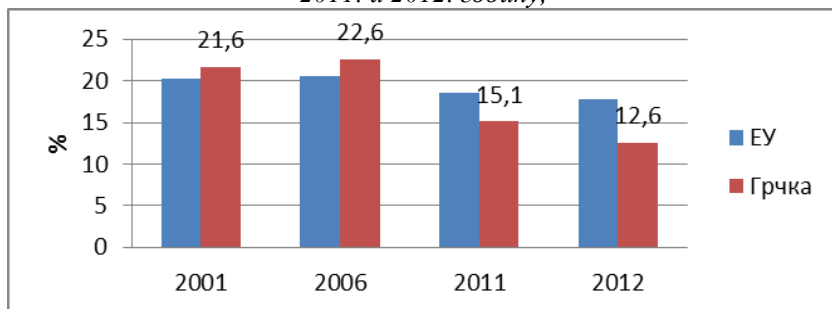
Графикон 4: Стопа раста индустријске производње у Грчкој у периоду 2006–2013. године

Након избијања глобалне економске кризе 2008. године, индустријска производња Грчке биљежи пад од 4,2%, последије двије године раста. Највећи пад индустријске производње у Грчкој забиљежен је 2009. године када износи 9,2%. На графикону бр. 4 може се примјетити да је приближан пад индустријске производње забиљежен и на нивоу Европске уније. Од 2009. године, Грчка биљежи постепено побољшање у индустријској производњи. На

основу секторске структуре БДП-а Грчке (погледати графикон бр. 3), може се уочити да индустрија није чинила значајан дио БДП-а Грчке ни прије кризе, те да се после кризе њено учешће у БДП-у смањује, што је заједничка карактеристика за неразвијеније земље Уније.

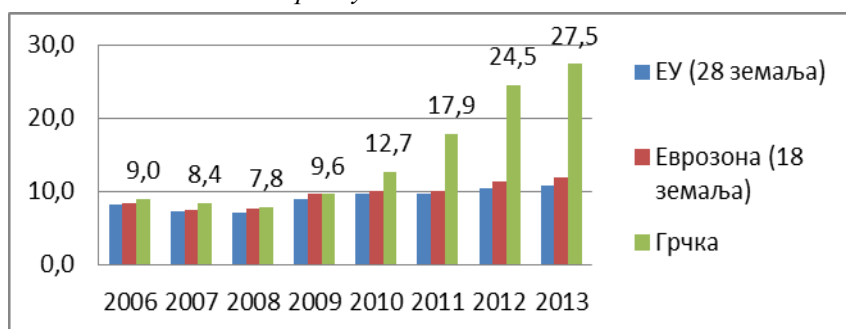
Графикон 5: Инвестиције као проценат БДП-а Грчке за 2001, 2006, 2011. и 2012. годину,

Извор: Еуростат – подаци за 2001, 2006. и 2011. годину; СИА – подаци за 2012. годину.

Инвестиције, као проценат БДП-а Грчке, биљеже раст у 2006. години у односу на 2001. годину због Олимпијских игара које су одржане 2004. године у Атини. Грчка је у том периоду велики дио средстава улагала у инфраструктуру. Међутим, након 2006. године, па све до данас, инвестиције се смањују. Инвестиције као проценат БДП-а Грчке у 2012. години износиле су 12,6%, док су инвестиције у 2006. години чиниле 22,6% БДП-а. Пад инвестиција у Грчкој додатно сужава простор грчкој привреди за опоравак и раст.

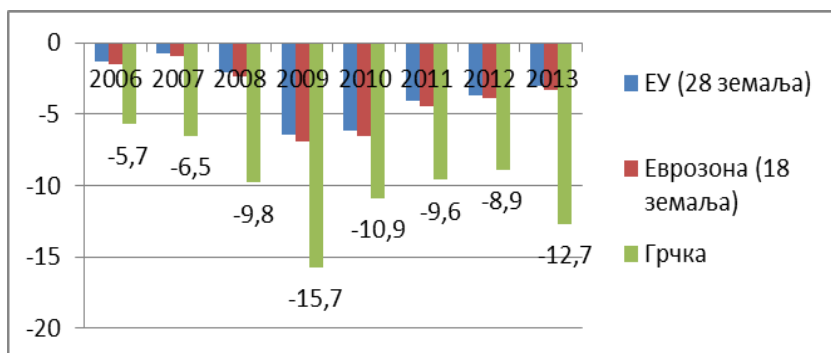
Графикон 6: Стопа незапослености у Грчкој, ЕУ и еврозони у периоду 2006–2013. године

Стопа незапослености је, у периоду од 2006. до 2008. године, била готово уједначена, и кретала се у распону од 7,8% до 9%. Од 2009. године, незапосленост је постепено расла, да би од 2011. године биљежила драстично високе вриједности. Под утицајем кризе стопа незапослености је значајно повећана у односу на стање прије кризе, па је 2013. године забиљежена највећа стопа незапослености, са забрањивајућим износом од 27,5%. Раст незапослености био је

добрим дијелом посљедица мјера штедње које су захтијеване од грчке владе да би се Грчкој пружили пакети финансијске помоћи. Један од проблема Грчке привреде је прекомјеран број запослених у јавном сектору, а након избијања кризе, осим смањења плата у јавном сектору, од грчке владе је захтијevano и замрзавање запошљавања у јавни сектор.

Графикон 7: Буџетски биланс као проценат БДП-а Грчке у периоду 2006–2013. године

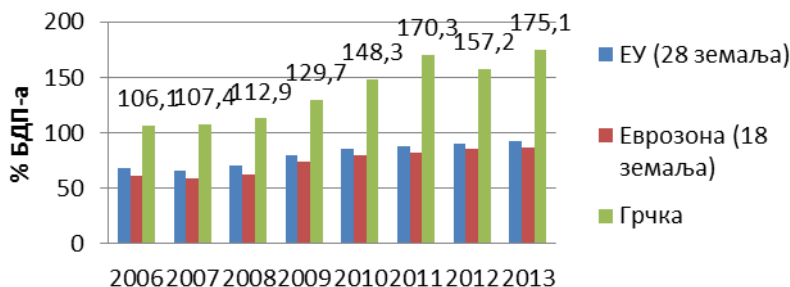

Напомена: негативан предзнак (-) означава буџетски дефицит, а позитиван предзнак (+) означава буџетски суфицит.

Критеријумима из Мастрихта дефинисана је граница буџетског дефицита у нивоу од 3% БДП-а. Посматрајући податке из графикона број 7 примјећујемо да Грчка у посматраном периоду ни у једној години није задовољила овај критеријум и да је ниво буџетског дефицита Грчке знатно изнад просјека Европске уније и еврозоне. Прије настанка глобалне економске кризе 2008. године, буџет Грчке биљежио је дефицит од око 6%. Настанком глобалне економске кризе, буџетски дефицит се значајно повећао. Падом привредне активности, смањила се основица за обрачун пореза, самим тим и износ наплаћених прихода, што је утицало на повећање буџетског дефицита. С друге стране, дошло је до повећања јавних расхода, прије свега социјалних трансфера (видјети графикон бр. 1), као посљедица отпуштања великог броја радника. У 2009. години, буџет Грчке биљежи највећи дефицит од 15,7% БДП-а. Од 2009. до 2012. године слиједи период смањења буџетског дефицита, прије свега због захтјева које су наметнули ММФ и ЕУ. У 2013. години буџетски биланс се погоршао за скоро 4% на 12,7% бруто домаћег производа. То погоршање углавном је посљедица једнократних трошкова банкарске докапитализације.

Криза у Грчкој од 2010. године добила је назив „дужничка криза“, и то не без разлога. Један од главних узрока кризе у Грчкој је прекомјерна потрошња изван њених могућности, што значи да велики дио потрошње Грчке није финансиран наплаћеним приходима, него задуживањем.

Графикон 8: Јавни дуг као проценат БДП-а Грчке у периоду 2006–2013. године

На основу података из претходног графикона јасно се види да се ниво јавног дуга, од почетка кризе, значајно повећава, а у 2013. години је достигао ниво од 175,1% БДП-а. Јавни дуг Грчке, као проценат БДП-а, највећи је у односу на остале земље еврозоне и далеко је изнад просјека ЕУ и еврозоне. Ниво јавног дуга Грчке је далеко изнад 60% БДП-а, колико је прописано критеријумима из Споразума Маастрихт.

Грчка је акумулирала висок ниво дуга у деценији прије кризе, када је тржиште капитала било изузетно ликвидно и када су услови задуживања били изузетно повољни. У сљедећој табели је приказан раст јавног дуга Грчке од прикључења ЕМУ до 2012. године.

Табела 2: Еволуција јавног дуга Грчке, у односу на БДП, у америчким доларима

Година	Јавни дуг год. промјене	Годишња промјена промјене БДП-а	% годишње промјене БДП-а	Јавни дуг per capita	% per capita
		јавног дуга per capita			
2000	139,689,071,038	10,087,641,291	100	12,840.70	100
2001	149,776,712,329	28,884,931,507	107.2	13,701.68	106.7
2002	178,661,643,836	47,538,356,164	119.3	16,293.75	118.9
2003	226,200,000,000	47,538,356,164	126.6	20,602.64	126.4
2004	272,540,983,607	46,340,983,607	120.5	24,820.27	120.5
2005	271,193,150,685	-1,347,832,922	99.5	24,701.92	99.5
2006	287,170,808,219	15,977,657,534	105.9	26,211.64	106.1
2007	329,765,753,425	42,594,945,206	114.8	30,014.36	114.5
2008	346,575,409,836	16,809,656,411	105.1	31,555.10	105.1
2009	385,542,465,753	38,967,055,917	111.2	35,082.30	111.2
2010	378,241,095,890	-7,301,369,863	98.1	34,419.71	98.1
2011	375,772,602,740	-2,468,493,150	99.3	34,172.04	99.3
2012	393,420,821,918	17,648,219,178	104.7	35,741.33	103.8

*Извор: The Economist. www.economist.com/content/global_debt_clock.
Приступљено 30.08.2014. године.*

Примјетно је да постоји неуједначена годишња промјена јавног дуга, с тим да је највећи раст забиљежен у 2007. години и 2009. години. Јавни дуг per capita константно расте, тако да са 12.840,70 долара per capita у 2000. години, у 2012. години достиже ниво од 35.741,33 долара per capita. Јавни дуг Грчке биљежи константан раст

од 2000. године, што овај проблем чини још значајнијим. Проблем јавног дуга Грчке није само проблем грчке владе. Велики број земаља, чије су банке и владе били кредитори грчком приватном и јавном сектору, биле су забринуте због немогућности Грчке да редовно финансира своје финансијске обавезе. Дужничка криза Грчке погодила је највише банке Француске, с обзиром да су оне биле највећи кредитор Грчке. Послије Француске, значајнијем удјелу у грчком дугу су биле изложене Велика Британија и Њемачка.

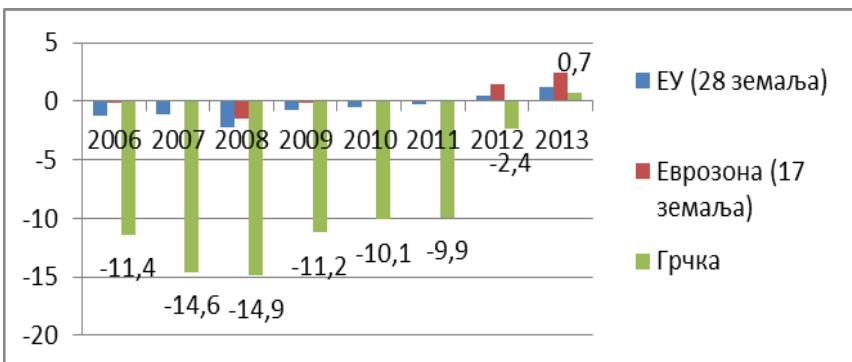
Графикон 9: Земље које су највише изложене грчком дугу, у милијардама долара

Извор: BIS, септембар 2014. године.

Грчка привреда се суочавала са бројним проблемима и прије глобалне економске кризе. Њени производи били су неконкурентни због високих јединичних трошкова рада, који су узроковани, прије свега, високим надницама. То је био један од разлога зашто је Грчка биљежила низак извоз у односу на увоз. Настанком глобалне економске кризе, стање у билансу текућег рачуна, прије свега грчког извоза, погоршало се због пада иностране потрошње.

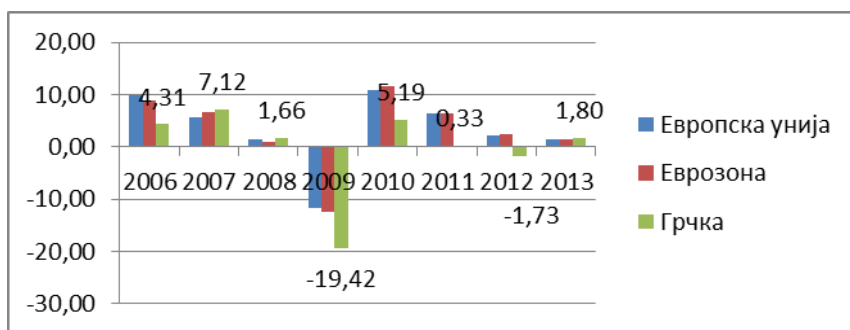
Графикон 10: Биланс текућег рачуна Грчке, као проценат БДП-а

Напомена: Негативан предзнак (-) означава дефицит текућег рачуна, односно већи увоз од извоза, док позитиван предзнак (+) означава суфицит текућег биланса, односно већи извоз од увоза.

Дефицит текућег рачуна Грчке у 2007. и 2008. години износио је око 14 % БДП-а. Послије избијања глобалне економске кризе, дошло је до смањења увоза, као посљедица смањења домаће потрошње, и до смањења извоза, као посљедица смањења иностране потражње за грчким производима. То је утицало на тренд пада дефицита текућег рачуна од 2008. године. Од 2009. до 2011. године дефицит текућег рачуна се кретао око 10 процената у односу на БДП. Од 2012. године, биланс текућег рачуна Грчке биљежи значајан опоравак, да би у 2013. години био остварен суфицит. Од стварања услова за раст извоза у великој мјери ће зависити даљи опоравак, раст и развој Грчке.

Графикон 11: Стопа раста извоза роба и услуга Грчке у периоду 2006–2013. године

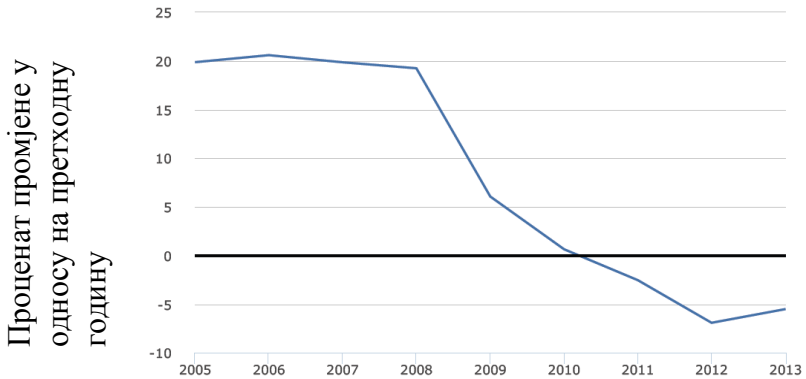
Прије избијања глобалне економске кризе, у 2006. и 2007. години грчки извоз биљежи раст, који је посљедица повећане потрошње у иностранству. Већ у 2008. години, када почиње глобална економска криза, извоз Грчке је забиљежио значајан пад. Драстичан пад извоза роба и услуга услиједио је 2009. године, када је годишња стопа износила -19,42%. Такође, и на нивоу ЕУ и еврозоне у 2009. години забиљежен је највећи пад у посматраном периоду. У 2010. години, извоз роба и услуга у Грчкој расте за 5,19%, што је значајно повећање у односу на претходну годину. Након 2010. године услиједио је пад извоза роба и услуга, да би поново, у 2013. години биљежио благи опоравак када износи 1,8%.

Због поштравања услова задуживања, како за јавни, тако и за приватни сектор, под утицајем глобалне економске кризе, од 2008. године услиједио је пад понуде кредита. Банке су нерадо пласирале нове кредите, а домаћинства и предузећа су све теже испуњавала услове за нове кредите.

Од увођења евра, банке Грчке су имале приступ међународним финансијским тржиштима по веома повољним условима. То је утицало на високу кредитну понуду све до избијања глобалне економске кризе. До 2008. године, кредити приватном сектору су расли по стопи од око 20%. Након избијања кризе у 2008. години, кредитна понуда драстично опада све до 2012. године. Банке Грчке

све теже долазе до средстава које би пласирале кроз кредите. С друге стране, падом цијена акција и некретнина, смањило се богатство приватног сектора, односно расположиви доходак домаћинстава и предузећа, што је умањило њихову кредитну способност. Тек од 2012. године примјетан је благи опоравак кредитне активности банака.

Графикон 12: Кредити приватном нефинансијском сектору од стране домаћих банака у Грчкој, у периоду 2005–2013. године, проценат промјене у односу на претходну годину

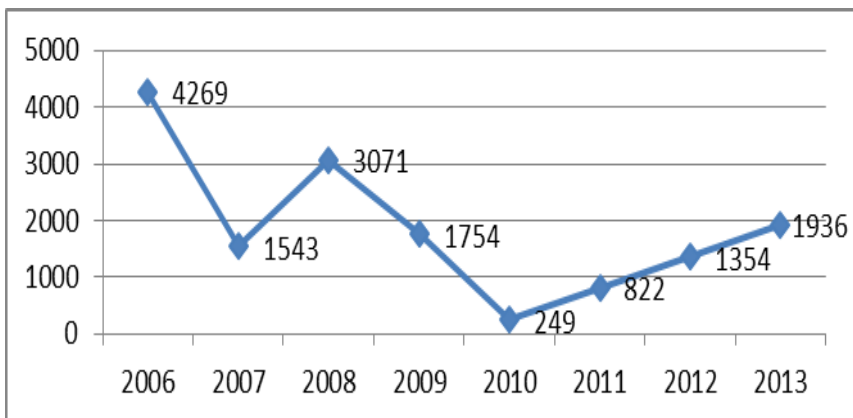
Извор: Банка за међународна поравнања.

<http://research.stlouisfed.org/fred2/series/CRDQGRBPABIS>.

Приступљено 30.08.2014. године.

С обзиром на високу зависност грчке привреде од иностраног капитала, губитак повјерења страних инвеститора погоршао је ситуацију у грчкој привреди и успорио њен опоравак.

Графикон 13: Прилив страних директних инвестиција у Грчку у периоду 2006–2013. године, у милионима евра

Извор: Bank of Greece.

<http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/externalsector/international.aspx>. Приступљено 10.08.2014. године.

Прије избијања глобалне економске кризе, ниво страних директних инвестиција био је на задовољавајућем нивоу, ако се узму у обзир високи јединични трошкови у Грчкој. Улагање владе у инфраструктуру 2004. године због Олимпијских игара, позитивно је утицало на стране инвестиције. У 2006. години стране директне инвестиције су износиле 4.269 милиона евра. Након избијања глобалне економске кризе 2008. године, стране директне инвестиције опадају, да би 2010. године због грчке дужничке кризе, опале на најнижи ниво у посматраном периоду када су износиле 249 милиона евра. Тада је снижен кредитни рејтинг Грчке и, самим тим, она је постала мање пожељно мјесто за инвестирање. Од 2010. године, уследио је период повећања прилива страних директних инвестиција. У 2012. и 2013. години, ниво инвестиција је враћен на ниво из 2007. године.

3. ИЗЛАЗАК ГРЧКЕ ИЗ КРИЗЕ ЈЕ ТЕЖАК И НЕИЗВЈЕСТАН ПРОЦЕС

Суочена са бројним проблемима прије избијања глобалне економске кризе, Грчка није била спремна да се успјешно избори са глобалном економском кризом из 2008. године. „Ова криза је погоршала два већ постојећа проблема у Грчкој: неконтролисано јавно задуживање и дугорочне привредне слабости.“¹⁶

Објелодањено је да грчка влада посједује преко 380 милијарди евра јавног дуга широм свијета. Очигледна немогућност Грчке да отплати дугове, као и опасност банкрота једне државе чланице еврозоне и њене посљедице на Грчку и Европску унију, довело је до питања да ли финансијски помоћи Грчкој или не? „Грчка и Европска унија су имале на располагању неколико опција да би се најбоље избориле са економском кризом. Ове опције су укључивале проглашење банкрота или напуштање еврозоне, што би омогућило Грчкој да девалвира своју валуту и тако побољша конкурентност.“¹⁷ Међутим, банкрот Грчке имао би огромне посљедице за грчку владу, становнике Грчке, за развијене земље Европске уније и Европску унију као цјелину. Француске и њемачке финансијске институције су држале око 70% дуга Грчке (погледати графикон бр. 9), што је значило да ће оне бити озбиљно погођене банкротом Грчке.

¹⁶ Grant Charles (2009). *Ten Years On, the Eurozone Must Beware of Greeks Bearing Debts*. Times Online. Преузето 05.09.2014. године са http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/guest_contributors/article5976839.ece.

¹⁷ Taylor, Sara (2011). *Financial Crisis in the European Union: The Cases of Greece and Ireland*. The Faculty of the Virginia Polytechnic Institute, Преузето 2014. године са http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-09202011-160932/unrestricted/Taylor_SF_T_2011.pdf.

Излазак из еврозоне би била велика опасност. Plammer је изјавио да „би било у интересу Европске централне банке да позајми Грчкој финансијска средства да би испунила своје финансијске обавезе, радије него да ризикује штету коју би евро могао претрпјети као последицу изласка Грчке из еврозоне.” Даљња штета коју би претрпио евро, могла се видјети на утицају грчке кризе коју она већ оставља на остале рањиве европске земље.¹⁸ Друге земље еврозоне о којима се размишљало су Шпанија и Португал, које су виђене као „наредне двије мете инвеститора за тестирање способности Европске уније у одбрани слабих привреда еврозоне.¹⁹

Иако Уговор Европске уније укључује клаузулу о „забрани спасавања“ (енг. *“no-bail-out” clause*), најбоље рјешење и за Грчку и за Европску унију као цјелину је било спасавање Грчке, ради очувања стабилности еврозоне и Европске уније. „Заједничка мисија Европске комисије, ММФ-а и Европске централне банке је била у посјети Атини од 21. априла до 3. маја 2010. године да би размотрили захтјев Грчке за међународну финансијску помоћ. Мисија је завршена договором о заједничком финансирању пакета помоћи у износу од 110 милијарди евра од стране институција еврозоне и ММФ-а.²⁰

Европска унија је 10. маја објавила Европски стабилизациони механизам (*the European Stabilisation Mechanism - ESM*) вриједан 750 милијарди евра. Европска унија је такође одлучила да поштри буџетска правила, ступило је на снагу много ефикасније санкционисање за кршење смјерница о дугу, те надгледање дугова и конкурентности.

Један од значајнијих корака на превазилажењу кризе су обе-збјеђење ликвидности приватним банкама путем кредитне подршке од стране Европске централне банке, прихватајући притом обвезнице земаља еврозоне као колатерал.

„110 милијарди евра који су обезбијеђени Европским стабилизационим механизмом су исплаћивани у одређеном време-нском периоду, од 2010. до 2013. године у 13 дијелова, као 'транше'.“²¹ „Исплата сваке транше је слиједила тек након ревизије захтјева и након увјерења да су испуњени захтијевани услови од стране ММФ-а и институција ЕУ. Циљ ревизије је био праћење грчке привреде и контрола трошења већ примљених транши.“²²

¹⁸ European Commission (2010). *The Economic Adjustment Programme for Greece*. Occasional Papers 61.

¹⁹ Maltezos Renee, Dave Graham (2010). *Europe leaders warn of contagion, 3 die in Greece*. Reuters. Преузето 04.09.2014. године са <http://www.reuters.com/article/2010/05/05/us-eurozoneidUSTRE6400PJ20100505>.

²⁰ European Commission (2010). *The Economic Adjustment Programme for Greece*. Occasional Papers 61.

²¹ European Commission (2010). *The Economic Adjustment Programme for Greece*. Occasional Papers 61.

²² Ibidem. стр. 10.

У замјену за спасавање, Европска унија и ММФ су захтијевали од грчке владе да предузме бројне мјере штедње да би допринијела смањењу дефицита и да би избјегла банкрот. Мјере штедње су се односиле на смањење јавне потрошње за 30 милијарди, да би се ниво буџетског дефицита спустио испод 3% до 2014. године. Грчка влада је морала донијети фискални програм који ће вратити кредибилитет грчкој привреди. “Консолидација је снажно започета и непопуларне мјере су усвајане и имплементиране. Ово је значило смањење номиналних надница и пензија и повећање стопе ПДВ-а и акциза.”²³ Мјере штедње су укључиле смањење бонуса радницима који раде у јавном сектору, забрану повећања плата у јавном сектору и пензија (најмање до 2014. године), повећање ПДВ-а са 21% на 23%, повећање акциза на гориво, алкохол и дуван за 10% и повећање ефикасности пореског система, са појачаном борбом против пореске евазије.²⁴ Повећана је старосна граница радника за одлазак у пензију са 60 на 65 година.²⁵

Јуна 2011. године, грчка влада је подржала провођење новог пакета строгих мјера штедње, да би наставила да добија међународну кредитну помоћ. Влада је одобрила петогодишњи план оштре штедње, а који предвиђа ново кресање трошкова и нове мјере за повећање прихода. Фебруара 2012. године, упркос бројним протестима, парламент Грчке је усвојио програм штедње који је био услов за добијање новог зајма из другог пакета финансијске помоћи европских финансијских институција и ММФ-а укупне вриједности од 130 милијарди евра. Други пакет финансијске помоћи требао је да заустави даље продубљивање грчке дужничке кризе и да провођењем оштрих мјера штедње оспособи земљу да сама може отплаћивати дугове. Међутим, оштре мјере штедње нису дале жељене резултате већ су земљу гурнуле у даљњу стагнацију и рецесију.

Трећи пакет трогодишњег програма финансијске помоћи који је Влада Грчке договорила са међународним кредиторима, у августу 2015. године, вриједан 86 милијарди евра, показује да су претходна два пакета били недјелотворни. И умјесто да се стварају подношљивији односи између дугова и БДП-а они се нажалост погоршавају. Програм је један од најтежих, икад виђених пакета мјера за излазак из кризе и добијање финансијске помоћи. Грчка влада је била присиљена да прихвати предложени пакет мјера, јер је била суочена са банкротом и пријетњама изласка из монетарне уније, тако да није имала могућност другог избора. Тиме је грчки народ „понижен“ и присиљен да прихвати услове које ниједна влада, посебно љевичарска, тешко може да спроведе. Ријеч је о тешком програму који предвиђа укидање пореских привилегија, повећање

²³ Ibidem, стр. 15.

²⁴ Ibidem, стр. 18.

²⁵ Ibidem, стр. 15.

пореза за пољопривреднике и укидање олакшица за набавку горива за пољопривредне машине, наставак пензионих реформи којим ће се помјерити старосна граница за одлазак у пензију са 65 на 67 година живота и регулисати много тежи услови за одлазак у пријевремену пензију, реструктурирање јавне администрације, коју ће пратити смањење броја запослених и смањење плата, укидање пореских олакшица за посланике и смањење плата министрима и руководиоцима државних организација и независних тијела за 15 до 20%, повећање такси на емитовање ТВ реклама и игара на срећу, значајно смањење трошкова за одбрану, либерализацију тржишта гаса до 2018. године. Меморандумом су утврђени фискални циљеви који за 2015. годину предвиђају примарни буџетски дефицит од 0,25% БДП-а, а у наредне три године примарни буџетски суфицит од 0,5% у 2016, 1,75% у 2017. и 3,5% у 2018. години. Влада Грчке се обавезала да ће предузети кораке за приватизацију оператора електричне мреже АDМIE, регионалних аеродрома, луке Пиреј и омогућити уступање јавног власништва на вишегодишње коришћење да би се на тај начин обезбиједили додатни приходи. Програмом је предвиђена и докапитализација банака у износу од 10 милијарди евра у циљу обезбјеђења стабилности банкарског сектора. Ризици за успјех трећег пакета финансијске помоћи Грчкој су велики. Нема гаранција да ће бити успјешан. Прихваћене мјере, по мишљењу многих угледних економиста, воде у даљњу рецесију, а рецесија, опет у нова задуживања. Без значајнијег отписа дугова од стране кредитора и економских мјера које ће подстицати грчки економски раст, Грчка не може изаћи из дужничке кризе. Излазак из кризе ће бити дуг, тежак и неизвјестан процес.

ЗАКЉУЧАК

Дубока економска криза Грчке сматра се симболом економије у кризи. Бројни су узроци који су довели до економске и дужничке кризе у Грчкој. Она је производ бројних унутрашњих и спољних фактора попут високе јавне потрошње, значајно изнад нивоа остварених јавних прихода, велике зависности од страног капитала, неповољне привредне структуре превише ослоњене на услужни сектор, ниске конкурентности привреде и слабости Европске уније да правовремено и правим економским мјерама помогне Грчкој у превазилажењу кризе.

Економска криза је довела, у скоро деценијском трајању, до континуираног пада бруто домаћег производа, индустријске производње, инвестиција, запослености, кредитне активности банака, директних страних инвестиција, као и раста дефицита буџета и јавног дуга.

Досадашњи пакети финансијске помоћи условљени предузимањем оштрих мјера штедње, не само да нису дали жељене резултате, већ су земљу гурнули у даљњу рецесију, а рецесија у нова задуживања. Нема гаранција да ће и трећи пакет финансијске помоћи

бити успјешан. Ниво јавног дуга достигао је такве размјере да је једини излаз, за спас Грчке од банкрота, значајнији отпис дугова од стране кредитора и предузимање економских мјера које ће подстицати економски раст. Излазак из кризе ће бити дуг, тежак и неизвјестан процес.

THE ECONOMIC CRISIS IN GREECE

Nikola Žarković, mr

Abstract: The deep economic crisis in Greece presents a striking example of a country in crisis, with all its negative consequences at all sphere of life and business. It is not just a product of fiscal irresponsibility of the country, but also a number of internal and external factors such as high dependence on foreign capital, great reliance on the service sector, low competitiveness of the economy and the weakness of the European Union to fight timely, properly and with the proper measures against the asymmetric movements and deep crises in member countries. The crisis has led, in its long duration of almost a decade, to the fall of the gross domestic product, industrial production, investment, employment, credit activities of banks, foreign direct investment, as well as growth of budget deficit and public debt. The problem of high public debt of Greece is not just a problem of the Greek government, but also the governments and the banks of France, The United Kingdom and Germany, which, in the period of expansion and greed for earnings, were the largest lenders to Greek private and public sector. The current packages of financial assistance accompanied by austerity measures not only did not give the desired results, but also pushed the country into further recession, and the recession in new borrowing. There is no guarantee that the third package of financial assistance will be successful. Without significant debt write-offs by the creditors and economic measures that will encourage Greek economic growth, Greece can not emerge from the crisis. Exiting the crisis will be long, difficult and uncertain process.

Key words: *economic crisis, the gross domestic product, industrial production, investment, unemployment, budget balance, current account balance, bank lending activity, foreign direct investment, financial aid package.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Aras N.O., Ozturk M., Kadi F. (2012). *Determinant of Debt Crisis in EU and the Recovery Efforts*. International Journal of Social Sciences and Humanity Studies Vol. 4, No. 2. Turkey: **Fatih University**. Преузето са http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2193688.
2. Бабић Мате (2011). *Криза еура 2010*. Обновљени живот Vol. 66, No. 2.
3. Банка за међународна поравнања <http://www.bis.org/statistics/credtopriv.htm>. Приступљено 18.08.2014. године.
4. Банка за међународна поравнања <http://research.stlouisfed.org/fred2/series/CRDQGRBPABIS>. Приступљено 30.08.2014. године.
5. Bank of Greece <http://www.bankofgreece.gr/Pages/en/Statistics/externalsector/international.aspx>. Приступљено 10.08.2014. године.
6. Bătrâncea Ioan, Bătrâncea Maria, Nichita Ramona-Anca (2011). *The financial crisis and its implications on the public deficit of the EU countries*. Annals of Faculty of Economics. Oradea: Faculty of Economics. Преузето са <http://anale.steconomeiceuoradea.ro/volume/2011/special/021.pdf>.

7. Barroso J.M. (2010). *Europe 2020*. Presentation to the Informal European Council. Преузето са http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/president/news/speeches-statements/pdf/president_barroso_europe2020_presentation_en.pdf.
8. BBC (2012). Eurozone crisis explained. Преузето 05.09.2014. године са <http://www.bbc.com/news/business-13798000>.
9. Central Intelligence Agencies (2007). *The World Factbook 2007*.
10. Central Intelligence Agencies (2012). *The World Factbook 2012*.
11. Elliot Larry (2010). *Greece's Financial Crisis puts the Future of the Euro in Question*. The Guardian. Преузето са <http://www.guardian.co.uk/business/2010/feb/07/greece-fiscalcrisis-european-union-euro>.
12. European Central Bank (2013). *The Euro Area Bank Lending Survey*.
13. European Commission (2010). *"Europe 2020", A European Strategy for smart, sustainable and inclusive growth*.
14. European Commission (2010). *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*. European economy 7/2009.
15. European Commission (2010). *European Commission Report of Greek Government Deficit and Debt Statistics*. Преузето са <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52010DC0001>.
16. European Commission (2010). *The Economic Adjustment Programme for Greece*. European Economy: Occasional Papers 61.
17. Fotopoulos Takis (2009). *A systemic crisis in Greece*. The International Journal of Inclusive Democracy Vol. 5.
18. Grant Charles (2009). *Ten Years On, the Eurozone Must Beware of Greeks Bearing Debts*. Times Online. Преузето са http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/guest_contributors/article5976839.ece.
19. International Monetary Fund (2013). *World Economic Outlook Database*.
20. Krugman Pol. (2013). *The big fail*. The New York Times. Преузето са http://www.nytimes.com/2013/01/07/opinion/krugman-the-big-fail.html?_r=0.
21. Кругман Пол (2012). *Окончајте ову депресију. Одмах!* Београд: Хеликс. Смедерево: Интеркомерц.
22. Krugman Paul (2009). *How Did Economists Get It So Wrong?* New York Times.
23. Maltezos Renee, Dave Graham (2010). *Europe leaders warn of contagion, 3 die in Greece*. Reuters. Преузето 04.09.2014. године са <http://www.reuters.com/article/2010/05/05-us-eurozoneidUSTRE6400PJ20100505>.
24. Nelson, R. M., Belkin, P., Mix, D. E. (2010). *Greece's Debt Crisis: Overview, Policy, Responses, and Implications*. Washington: Congressional research service. Преузето са <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R41167.pdf>.
25. Поповић Горан (2009). *Економија Европске уније*. Бања Лука: Економски факултет.
26. Renee, Dave Graham. (2010). *Europe leaders warn of contagion, 3 die in Greece*. Reuters. Преузето са <http://www.reuters.com/article/2010/05/05-us-eurozoneidUSTRE6400PJ20100505>.
27. Стиглиц Џозеф (2014). *Економска стагнација и штедња*. Social Europe Journal. Преузето са <http://www.socialeurope.eu/2014/02/economic-stagnation/>.

28. Стиглиц Џозеф (2014). *Планирана економска стагнација*. Social Europe Journal. Преузето са <http://www.socialeurope.eu/2014/02/economic-stagnation/>.
29. Свјетска банка. <http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.KD.ZG>. Приступљено 20.08.2014. године.
30. Taylor Sara (2011). *Financial Crisis in the European Union: The Cases of Greece and Ireland*. The Faculty of the Virginia Polytechnic Institute. Преузето са http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-09202011-160932/unrestricted/Taylor_SF_T_2011.pdf.
31. The Economic Times (2010). *Did the 2004 Olympics Spark the Greek Financial Crisis?*. Преузето са <http://economictimes.indiatimes.com/news/international-business/Did-2004-Olympics-spark-Greek-financial-crisis/articleshow/6009043.cms>.
32. The Economist (2010). *A Very European Crisis*. Преузето са http://www.economist.com/node/15452594?story_id=15452594.
33. Wolverson R. (2010). *The risk of Greek Contagion*. Council on Foreign Relations. Преузето са <http://www.cfr.org/eu/eurozone-crisis/p22055100PM>.